

מזוזה בבסיסי צה"ל – חובת המערכת או חובת החייל?

הקדמה:

כתוב במדרש: 'אין דרכן של ישראל לדור בבית שאין שם מזוזה'. מצוות המזוזה חביבה מאד, והיא מוספיה שמירה על ישראל גם בשיבתנו בבית וגם בצאתנו במלחמה. אף על פי כן, יש מקומות שחכמים קבעו שהינם פטורים ממזוזה.

❖ **האם מוטל על חיילים השהים בבסיס שחסרות בו מזוזות, לרכוש ולקבוע מזוזה בחדרם?**

א. חובת הדר

כתוב בגמרא:

תלמוד בבלי מסכת פסחים דף ד עמוד א:

המשכיר בית לחבירו - על השוכר לעשות לו מזוזה... אמר רב משרשיא: מזוזה חובת הדר היא.

❖ **האם השוכר חייב במזוזה מהתורה או מדרבנן?**

עם זאת, הגמרא מגדירה מתי על השוכר לקבוע מזוזה:

תלמוד בבלי מסכת מנחות דף מד עמוד א:

אמר רב יהודה: טלית שאולה - כל שלשים יום פטורה מן הציצית, מיכן ואילך חייבת. תניא נמי הכי: הדר בפונדקי בארץ ישראל, והשוכר בית בחוצה לארץ - כל שלשים יום פטור מן המזוזה, מיכן ואילך חייב. אבל השוכר בית בא"י, עושה מזוזה לאלתר, משום יישוב דארץ ישראל.

פירש רש"י:

רש"י מסכת מנחות דף מד עמוד א:

פונדק - שלנים בו עוברים ושבים.

והשוכר בית (בח"ל) - פטור שמא יחזור בו.

משום יישוב א"י - דלאחר שקבעה שוב אינו נוטלה משם אפילו יוצא ממנו, הלכך בקושי יצא ממנה מפני טורח מזוזה אחרת. ואפילו יוצא ממנה ישכרנה אחר מהרה כשימצאנה מזומנת במזוזה ונמצאת ארץ ישראל מיושבת.

❖ **מדוע חובת המזוזה אינה חלה מיד כששוכר את הדירה (בח"ל)?**

התוספות אומרים, שמצוות ציצית חלה על הבעלים (המשאיל), ואילו השואל מתחייב מדרבנן אחר שלשים יום, משום מראית העין בלבד. לעומת זאת, לגבי חובת מזוזה הסתפקו התוספות, האם חובת המזוזה חלה מדאורייתא על השוכר (אחר שלשים יום), או שחובת השוכר מדרבנן בלבד:

תוספות מסכת מנחות דף מד עמוד א:

דבמזוזה חייב השוכר... מיהו כל ל' יום פטור דלאו בית דירה ידיה הוא, כדאמרינן פרק קמא דבבא בתרא גבי נשתהה שם ל' יום הרי הוא כאנשי העיר... ומיהו יש לומר דמזוזה נמי מדרבנן.

הצד הראשון בתוספות מתבאר על פי דברי רבינו מנוח:

בית יוסף יורה דעה סימן רפו בשם רבינו מנוח:

דכיון דמזוזה חובת הדר, פחות משלשים היו דירת עראי ולא מיחייב.

אולם רוב הראשונים נקטו שחובת השוכר מדרבנן בלבד:

תוספות מסכת עבודה זרה דף כא עמוד א:

אין חיוב זה מן התורה, דמדאורייתא פטורה לעולם, כדכתיב 'ביתך' ולא של אחרים... רבנן הוא דגזרו לאחר ל' יום מפני שנראית כשלו.

וכן פסקו להלכה רוב האחרונים:

שו"ת רבי עקיבא איגר מהדורא קמא סימן סו:

קיימא לו, שוכר לעולם פטור דאורייתא, ולאחר ל' יום מדרבנן הוא דחייב דמחזי כשלו.

ב. אימתי חל החיוב על המתגורר בבית

❖ **השוכר בית לשלושים יום מתי מתחייב במזוזה?**

כתב המאירי:

בית הבחירה מסכת שבת דף קמח עמוד א:

אם שכרה ליותר משלשים חייבת לאלתר, הואיל ודעתו לדור בה כל כך.

וכן פסק ערוך השלחן:

ערוך השולחן סימן רפו סעיף מט:

שכרו לל' יום חייב מיד דשכירות ליומא ממכר הוא לכמה דברים אלא דפחות מל' מקרי עראי אבל כששכרו לל' יום ויותר פשיטא חייב מיד מדרבנן וכן המנהג פשוט ואין לשנות.

אולם בעל הפתחי תשובה כתב:

נחלת צבי יורה דעה סימן רפו:

מאחר דקיימא לן דשוכר אינו חייב רק מדרבנן אחר שלשים יום משום דמיחזי כשלו ואם כן בתוך שלשים יום דלא מיחזי כשלו מה חילוק יש אם ידור בו גם לאחר שלשים יום... נראה ברור דאף אם רוצה לדור כמה שנים אינו חייב לקבוע עד לאחר שלשים יום.

❖ **האם סברת הנחלת צבי מוכרחת?**

הגר"מ שטרן הורה שמחמת הספק ראוי לקבוע מיד בברכה:

שו"ת באר משה (שטרן) חלק ג סימן קפב:

דרכי לפסוק דנהי דאין לחייבו אבל בודאי שפיר עושה ויפה עושה אם קובע המזוזה בברכה תיכף כשנכנס להבית, כי כן מסתבר להלכה ולמעשה.

לעומת זאת הגר"י יוסף פסק:

ילקוט יוסף קצוש"ע יורה דעה סימן רפה סעיף קיד:

השוכר בית בחוץ לארץ פטור ממזוזה כל שלשים יום. ואם רצה לחייב את עצמו ולקבוע מזוזה מיד, לא יברך על קביעתה.

ג. חובת הדר כשניכר שאיננו הבעלים

לעיל התבאר שלדעת רוב הפוסקים חובת מזוזה חלה על השוכר מדרבנן משום שהוא נראה כבעלים. לאור זאת חידש האבני נזר שחולה המאושפז בבית חולים במשך תקופה ממושכת פטור ממזוזה:

שו"ת אבני נזר יו"ד סימן שפ:

ברכי יוסף יורה דעה סימן רפו ס"ק ג:

יש לצדד לפיטורא בבית האסורים... שיושבין מ' יום ולפעמים שני חדשים, אף במקום שישאר בבית ההוא כל אותו זמן וליכא שום סכנה ולא ביזוי, מטעם דמקומות אלו עיקרן לדירת עראי ולא לדירת קבע, והו"ל כבתים שבספינה ודכוותיהו דפטורים. ולא דמי לפונדק, דשם עשוי גם לדירת קבע.

❖ **האם החיד"א פוטר את הבעלים או שהינו דן על החובה הפרטית של האסיר בלבד?**

לאור דבריו כתב בנשמת אברהם לפטור ממזוזה את הנהלת בית החולים, אך הכריע למעשה שעל הנהלת בית החולים לקבוע מזוזות מטעם אחר:

נשמת אברהם יו"ד סימן רפו אות א:

משמע מדבריו (של החיד"א), הוא הדין בבית חולים (אינו חיוב במזוזה)... אמר לי מו"ר הגר"י נויברט שליט"א (צ"ל)... יש לחייב את חדרי החולים ביית חולים של יהודים מצד אחר, כי גם אם אין שם חולים מכל מקום נשארים בהם מיטות וכו' והרי הם בגד של בית האוצר על ידי אלה שגרים שם בקביעות, ויברך על הקביעה.

בדומה לכך, הגר"י אריאל העלה צד שבמקום שבמתגורר פטור גם הבעלים פטור, ולפי זה במגורים צבאיים שאין בהם ציוד השייך לצבא אין חיוב מזוזה:

באהלה של תורה חלק א סימן מו אות ה:

במקום שהחובה חלה על הדר, אין היא חלה על בעל הבית, ולכן גם כאשר הדר פטור, אין מקום לחייב את בעל הבית.... בספר נשמת-אברהם (יו"ד סי' רפ"ו סעי' א') הביא בשם הגר"י נויברט שליט"א (צ"ל), שמכיון שמזוזה היא חובת הדר, אין הבעלים חייבים במזוזה, אם כי יש לחייב אותם בגלל הציוד הנמצא בבית החולים. אך באוהל צבאי, שגם הציוד שבו צמוד לחיילים ועובר אתם ממקום למקום, אין לחייב את שלטונות הצבא במזוזה.

אף על פי כן, למסקנה הכריע הגר"י אריאל:

באהלה של תורה שם:

מי שיש לו בית החייב במזוזה, אך הדר בו פטור ממזוזה מפני שהוא דייר עראי חייב בעל הבית לשים בו מזוזה.

וכן פסק הגר"ד ליאור לעניין חיילים:

דבר חברון ח"ג סימן קפ:

מגורי חיילים פטורים ממזוזה מצד החיילים.... הצבא חייב לקבוע מזוזות בכל מגורי החיילים באמצעות הרבנות הצבאית.

ה. הלכה למעשה

- השוכר דירה בארץ ישראל, וכן הדר באכסניה שלושים יום ומעלה, חייב במזוזה מדברנן.
- חיילים, ולהבדיל אסירים וחולים, כיוון שניכר שאינם בעלי המקום בו הם דרים, אינם חייבים במזוזה אף כששוהים שם זמן רב.
- על רשויות הצבא, הנהלת בתי החולים ושירות בתי הסוהר לקבוע מזוזה במקומות הראויים לדירה שתחת באחריותם, ורשאים אף לברך על כך.

לשיטת רוב הפוסקים הג"ל דמדרבנן מחייב משום דמחזי כשלו, לשון זה יש לפרש בשני פנים: שהעולם יחשבו שהבית שלו... או שאצל העולם דומה בית שוכר כמו בית שלו. והנה שיחשבו שהוא שלו פשיטא דלא שייך כלל בבית החולים, שאפילו אם היה שלו אם לא היה חולה לא היה בבית החולים, ומחמת חליו הוא שם אף שאינו שלו שכך מתוקן הבית עבור החולים. ומאין הרגלים בשביל שהוא שם שיחשבו בשביל זה שהוא שלו. וגם שאצל העולם נדמה בית שוכר כבית שלו גם כן לא שייך בזה מאחר שאינו שוכר הבית רק שנותן שכר עבור מה שהוא שם וכנ"ל. ואם כן אין מקום לחייב במזוזה רק לשיטה הא' דמחויב מן התורה אף שאין הבית שלו. וכבר כתבנו שרוב הפוסקים כנגדה.... על כן אין לחייב כלל בית החולים במזוזה.

הגר"ש ווזנר, כתב שגם לסוברים שחובת השוכר מדאורייתא, בבית חולים אין חיוב:

שו"ת שבט הלוי חלק ב סימן קנו:

היה מקום לסברתו גם אי נימא דשכירות חייב מן התורה, דגם לדידהו בבית שאינו שלו ממש מודים דפטור דאינם חולקים על המבואר שבת קל"א ע"ב דהפקר פטור מן המזוזה... 'ביתך' אין הפירוש ביתך העצים ואבנים, דזו ודאי אינו שלו, אלא ביתך כמו זכות דירתך הזכות לדור בתוכו בקביעות יותר מל' יום... וכל זה לא שייך בבית חולים שאינו שוכר הבית אלא הזכות להיות שם.

וכן פסק הגר"ד ליאור לגבי חיילי צה"ל:

דבר חברון ח"ג סימן קפ:

מגורי חיילים הוו עראי... מצידם הם פטורים מפני שזה פחות מפונדק לאחר שלושים יום דשם הוא נראה כביתו, וכן גרע משוכר.

ד. חובת הבעלים לקבוע מזוזה במקום המיועד

למגורי עראי

כתב ערוך השולחן:

ערוך השולחן יורה דעה סימן רפו סעיף מח:

אמרו חז"ל במנחות הדר בפונדק פטור ממזוזה דדירת עראי היא לפני האורח שאינו עומד שם רק איזה ימים... נראה לי דזהו כשבעל הפונדק הוא עכו"ם, אבל ישראל חייב הוא לעשות מזוזות בהחדרים של האורחים שהרי ביתו היא בשביל אורחים.

בהתאם לכך כתב הגר"בצמ"ח עוזיאל בנוגע לבית סוהר:

משפטי עוזיאל חלק ו סימן עז:

האסירים פטורים מטעמים דכתבנו לעיל (שהבית אינו ברשות ויכולים להעבירו ממקום למקום בע"כ), אבל המדינה עצמה חייבת לקבוע מזוזה כיון שהיא משכינה בבתים אלו ישראל.

וכן כתב הגר"ש ווזנר, לגבי בית חולים בבעלות ישראלית:

שו"ת שבט הלוי שם:

ומכל מקום פשוט דהוא לא דבר רק בבית חולים של גוים וחולה ישראל, אבל כהיום בארץ הקודש דיש בתי חולים של ישראל, פשיטא דאין מקום לפטור מן התורה, מצד בעלות של בית חולים עצמו וישראלים העומדים שם בקביעות.

לעומת זאת, החיד"א כתב שבית האסורים פטור ממזוזה, כיוון שאינו עומד לדירת קבע:

